

Forsterkningsbegrepet

Atferd og forklaring

Torgeir M. Hillestad

Dr. philos., Universitetet i Stavanger

I den grad forsterkningsbegrepet blir brukt som grunnforklaring på hvordan menneskelig atferd formes, blir det forfeilet.

Børge Holden retter i oktobernummeret av Psykologtidsskriftet kritikk mot min påstand om at forsterkningsbegrepet i seg selv er tautologisk og derfor mangler tilstrekkelig forklaringsverdi.

Foranledningen var min kritikk av den såkalte kontekstuelle modellen brukt i psykiatrien, der jeg på et punkt kom til å trekke inn og rette kritikk mot det atferds-teoretiske forsterkningsbegrepet.

Poenget med min perifere kritikk av forsterkningsbegrepet var ikke noen generell kritikk av atferdsterapien, men en påpekning av at i den grad forsterkningsbegrepet blir brukt som grunnforklaring på hvordan menneskelig atferd formes, blir det forfeilet. Begrepet er bare i stand til å vise tilbake på seg selv. Det er derfor ute av stand til å inneha noen grunnleggende forklaringsverdi. En ytre påvirkning forteller oss ingenting så lenge det ikke inngår i et bredere vitenskapsbegrep der også andre grunnleggende faktorer inngår. Hvorfor skulle en forsterker i det hele tatt forsterke slik den gjør?

Det er det i virkeligheten individet selv og dets «indre» tilstander som til syvende og sist gjør. Dessverre for Holden fører hans forsøk på å forsvare forsterkningsbegrepet til at han ufrivillig kommer til å bekrefte min kritikk. Han skriver: «Dyr, inkludert mennesker, kan lære av konsekvensar av det vi gjer.» Så sant, så sant. «Konsekvensar» utgjør her det sentrale begrepet. For hva er konsekvenser annet enn utledet av individets «indre» opplevelse av noe som er i tråd med eller står i motsetning til organismens opplevde (og reelle) emosjoner, interesser, motiver, tilstander osv. Det er altså på et vis disse grunnbetingelsene – indre følelser – som er de førende med hensyn til å forstå organismens eller personens reaksjoner og eventuelle atferdsendringer.

Poenget er altså at forsterkningsbegrepet i seg selv ikke utgjør noen fullgod erkjennelsesmessig eller vitenskapelig forklaring på atferdsendring når det presenteres alene. Det fungerer da mer beskrivende enn forklarende fordi det representerer en énfaktor-forståelse. Slike faktorer kan bare vise tilbake på seg selv. Atferdsendring forklares ut fra forsterkning, men spør en i etterkant hva som er årsak til eller grunnlag for å gi noe karakter av forsterker, så henviser en til atferdsendring. Dette innebærer logisk sett en selvforklaring; en sirkelargumentasjon, eller tautologi, der ting bare peker tilbake på seg selv, og dermed ikke utgjør noen forklaring i seg selv. Det rene atferds- og forsterkningsbegrepet innebærer derfor som sagt ikke noe fullgodt vitenskapsbegrep.